

Identifikace zdrojů potenciálního plošného zemědělského znečištění v povodí Jihlavy a návrh nápravných opatření

Výzkumný ústav meliorací a ochrany půdy, v.v.i.
Oddělení Pozemkové úpravy a využití krajiny v Brně

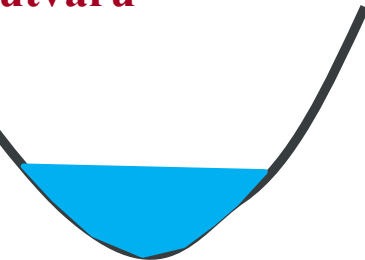
Ing. Jana Konečná, Ph.D., Mgr. Petr Karásek
konecna.jana@vumop.cz

Zdroje plošného zemědělského znečištění

Zrychlená infiltrace
= na propustných
(písčitých) orných půdách

Povrchový smyv půdy
= na erozně ohrožených svazích orné
půdy, zejména v blízkosti vodních
útvárů

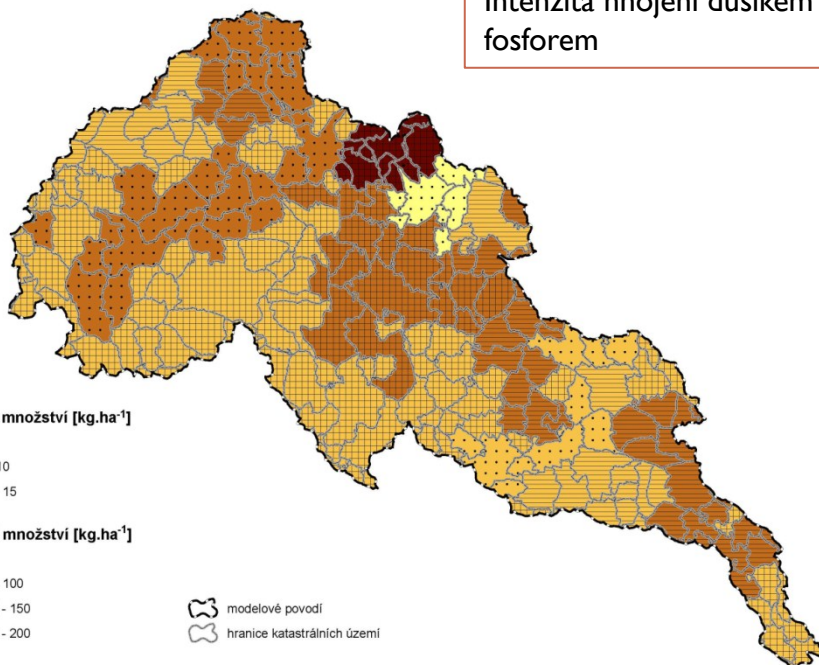

Sběr dat VÚMOP, v.v.i.

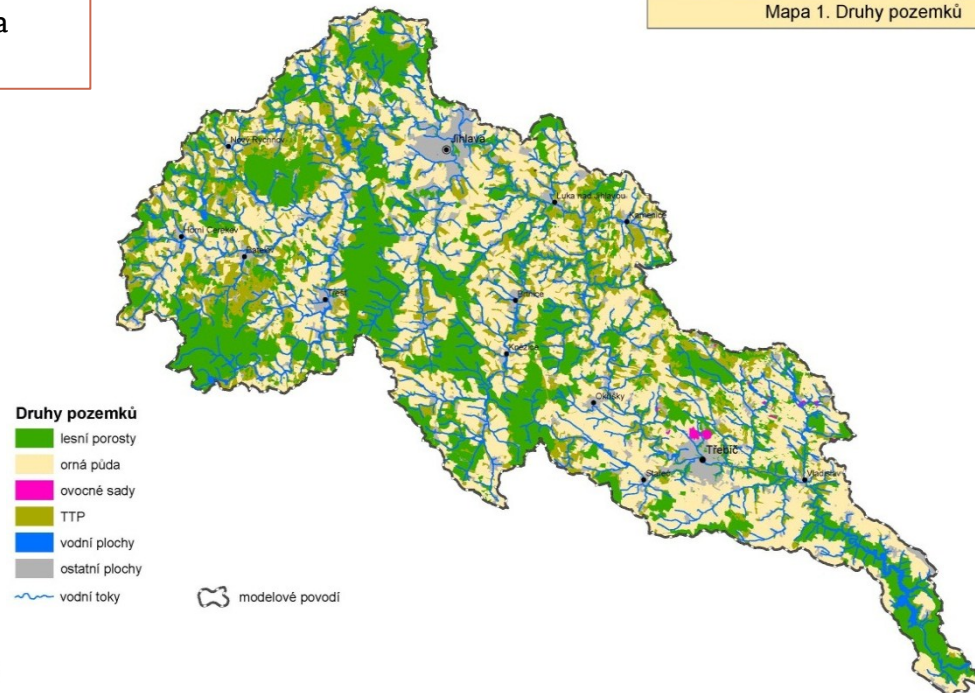
- Analýza mapových podkladů, přírodních podmínek, průzkumy území
- Odběry 40 směsných vzorků půdy - stanovení obsahu N a P,
- Odběry 3 vzorků půdy (vrchol kopce, svah, úpatí) na 4 lokalitách - rozbor fyzikálních a chemických vlastností pro posouzení vlivu na $CHSK_{Cr}$
- Zjišťování druhu pěstovaných plodin a intenzity hnojení v období 2010 až 2012 u zemědělských subjektů

Intenzita hnojení dusíkem a fosforem

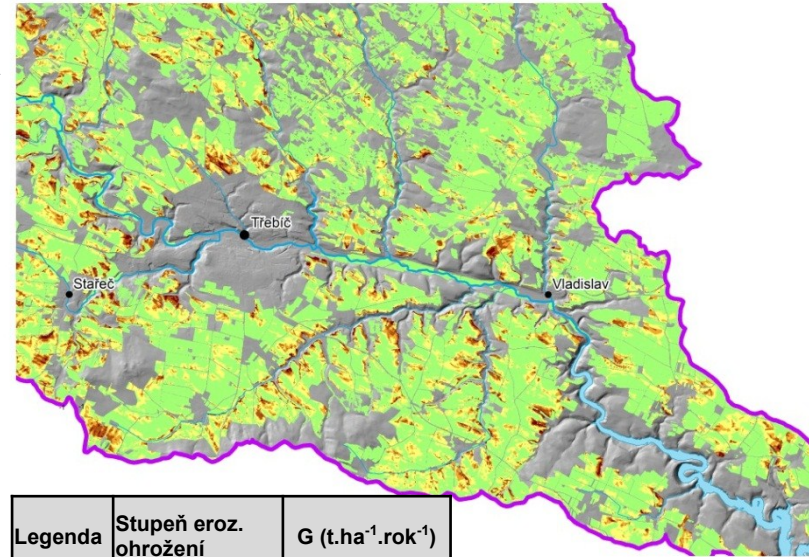

Mapa 1. Druhy pozemků

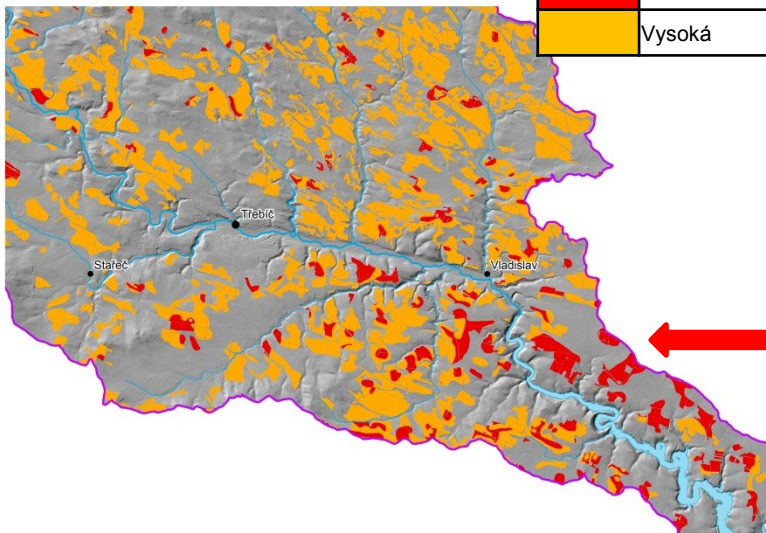
Metody identifikace a kvantifikace plošného zemědělského znečištění

- **Analýza rizik vodní eroze**
 - dlouhodobý průměrný smyv (USLE),
 - transport plavenin, P a N do toků.
- **Identifikace zranitelných příbřežních zón**
 - GIS analýza vzdálenosti bloků orné půdy od břehů vodních útvarů.

Legenda	Rychlost infiltrace
	Velmi vysoká
	Vysoká

Legenda	Stupeň eroz. ohrožení	G (t.ha ⁻¹ .rok ⁻¹)
	Nevýznamné	0 - 4
	Slabé	4 - 8
	Střední	8 - 12
	Vysoké	12 - 24
	Velmi vysoké	Více než 24

- **Analýza rizik zrychlené infiltrace živin (dusíku) přes půdní profil do povrchových vod**
 - klasifikace propustných orných půd podle bonitovaných půdně ekologických jednotek (Novák, Slavík a kol., 2012),
 - odvodněné orné půdy (LPIS).

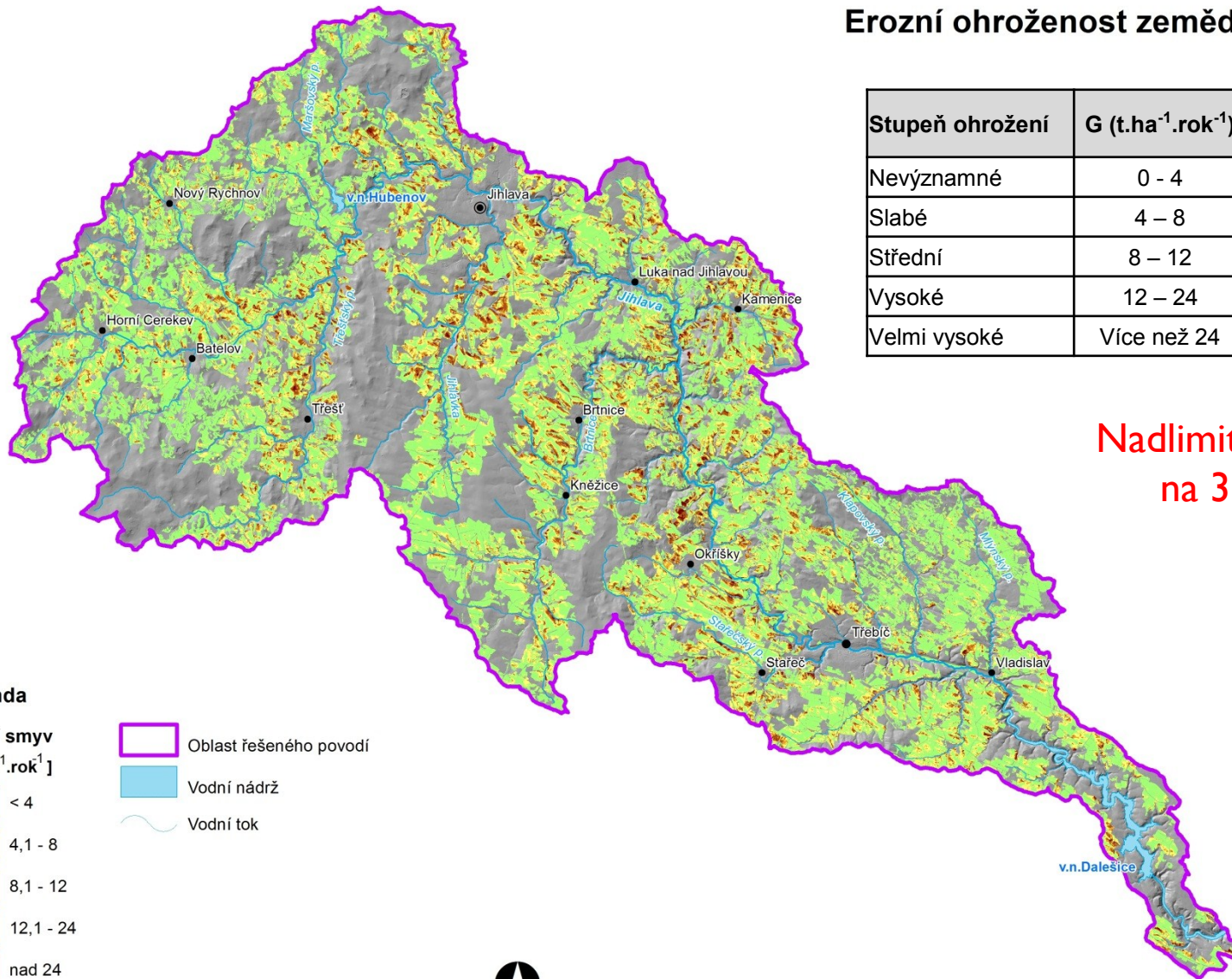
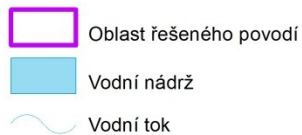
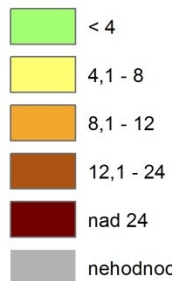
Erozní ohroženost zemědělských půd

Stupeň ohrožení	G (t.ha ⁻¹ .rok ⁻¹)	Podíl plochy zem. půdy (%)
Nevýznamné	0 - 4	64,5
Slabé	4 - 8	20,6
Střední	8 - 12	7,9
Vysoké	12 - 24	5,7
Velmi vysoké	Více než 24	1,2

Nadlimitní hodnoty
na 35% ZPF

Legenda

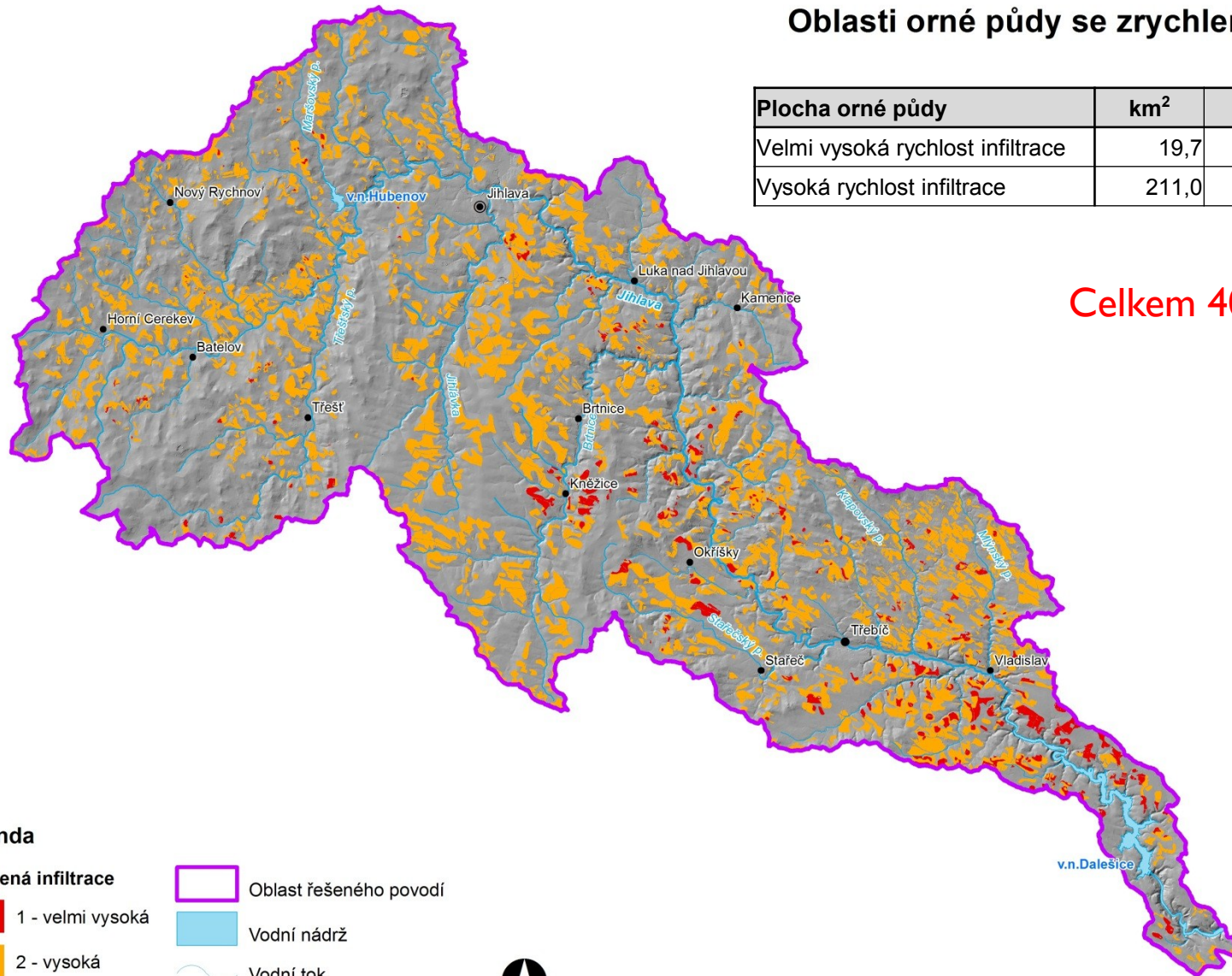
Erozní smyv
G [t.ha⁻¹.rok⁻¹]

Oblasti orné půdy se zrychlenou infiltrací

Plocha orné půdy	km ²	% plochy povodí
Velmi vysoká rychlost infiltrace	19,7	1,7
Vysoká rychlost infiltrace	211,0	18,2

Celkem 40 % ZPF

Legenda

Zrychlená infiltrace

- 1 - velmi vysoká
- 2 - vysoká
- nehodnoceno

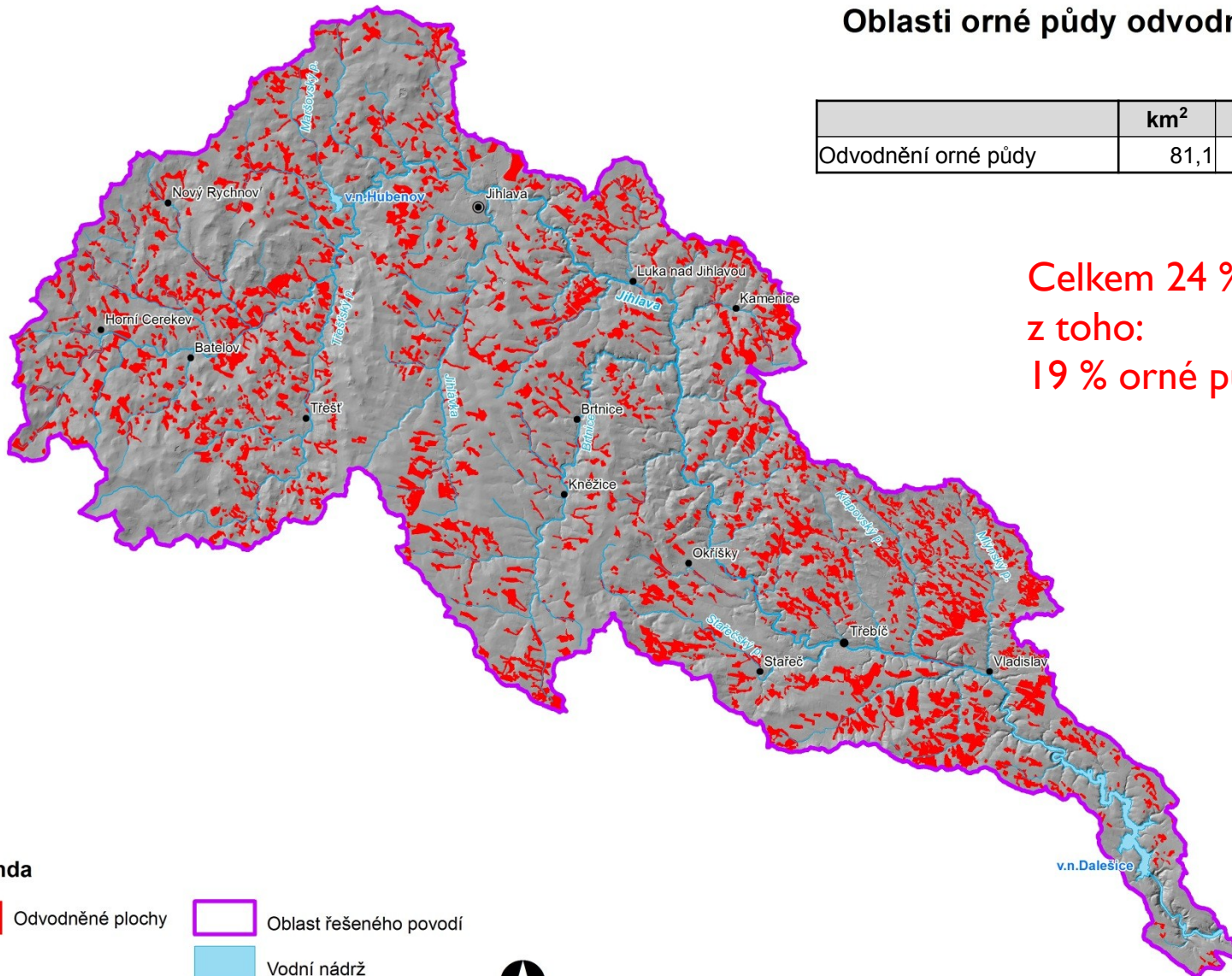
- Oblast řešeného povodí
- Vodní nádrž
- Vodní tok

Oblasti orné půdy odvodněné drenáží

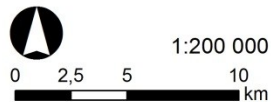
	km ²	% plochy povodí
Odvodnění orné půdy	81,1	7,0

**Celkem 24 % ZPF
z toho:
19 % orné půdy**

Legenda

- Odvodněné plochy
- Oblast řešeného povodí
- Vodní nádrž
- Vodní tok

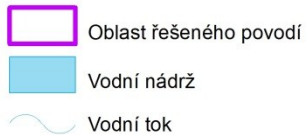
Vzdálenost bloků zemědělské půdy od břehů vodních útvarů

Vzdálenost (m)	Počet bloků	Plocha celých bloků (km ²)
Do 5	453	67,0
5,1 – 25	772	24,1
25,1 – 50	431	12,4
50,1 – 100	662	63,7
Nad 100	1982	127,4

16 % orné půdy leží na půdních blocích těsně přiléhajících k vodním útvarům

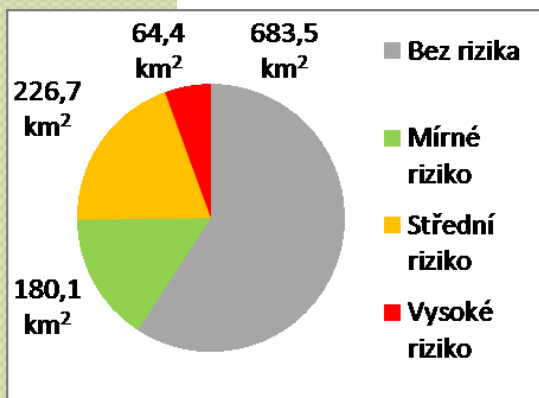
Legenda

Vzdálenost (m)

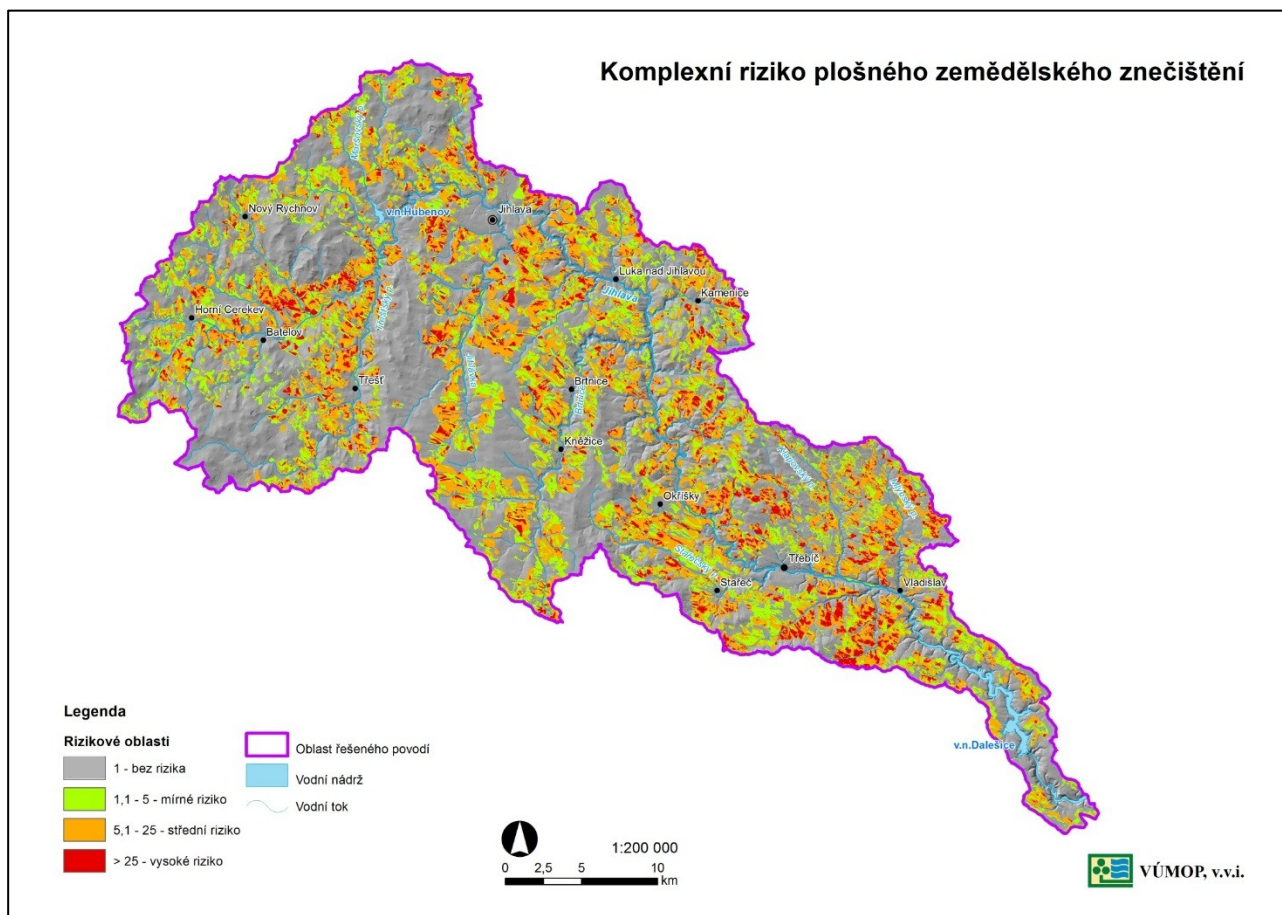

Mapa rizikových oblastí plošného zemědělského znečištění v povodí

- V kategorii nejvyšší riziko kontaminace povrchových vod z plošného zemědělského znečištění (zahrnující riziko erozního smyvu, blízkosti orné půdy k vodním útvarům, vstupu látek infiltrací a z odvodňovacích systémů) se vyskytuje 64 km² (11 %) zemědělské půdy.

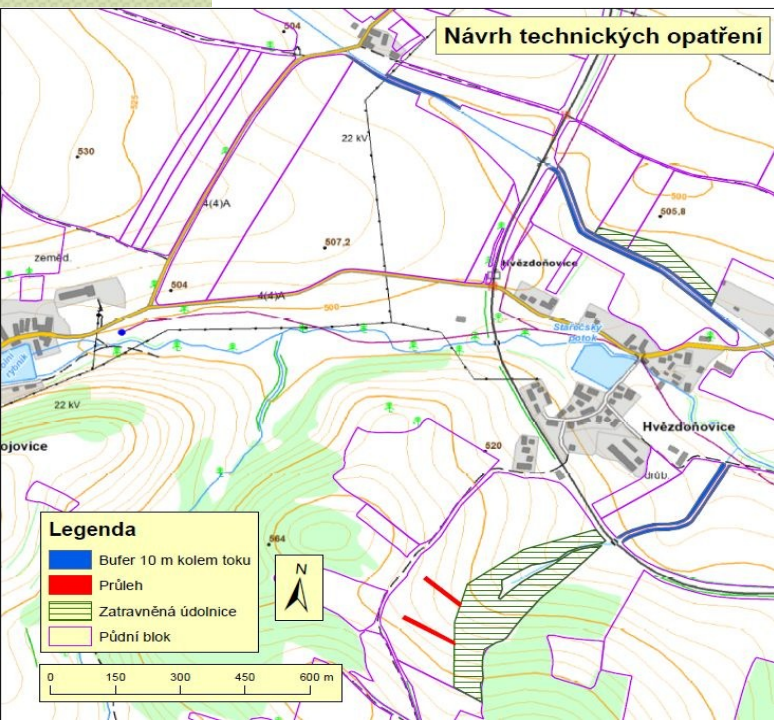
Vysoké riziko na 11 % ZPF

Návrhy protierozních opatření

Varianta	Úroveň	Opatření	Plocha (% or. půdy)	Účinnost (%)
I.	Minimální - v souladu se správnou zemědělskou praxí a GAEC	Vyloučení erozně nebezpečných (širokořádkových) plodin (VENP) nebo půdoochranné technologie	35	19,7
II.	Střední - podklad pro PSZ pozemkových úprav	Technická opatření (zatravněné údolnice, plošné protierozní zatravnění, průlehy s mezemi)	2	5,7
III.	Maximální	Synergický efekt všech variant opatření (tech. op., VENP, zatravnění infiltračních zón)	39	26,5

- Lokality s přímou vazbou na vodní útvary
- Výpočet erozního smyvu a transportu splavenin dle současného stavu a po teoretické realizaci opatření

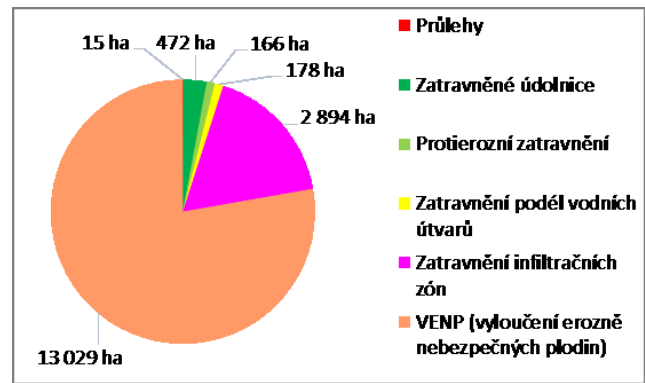
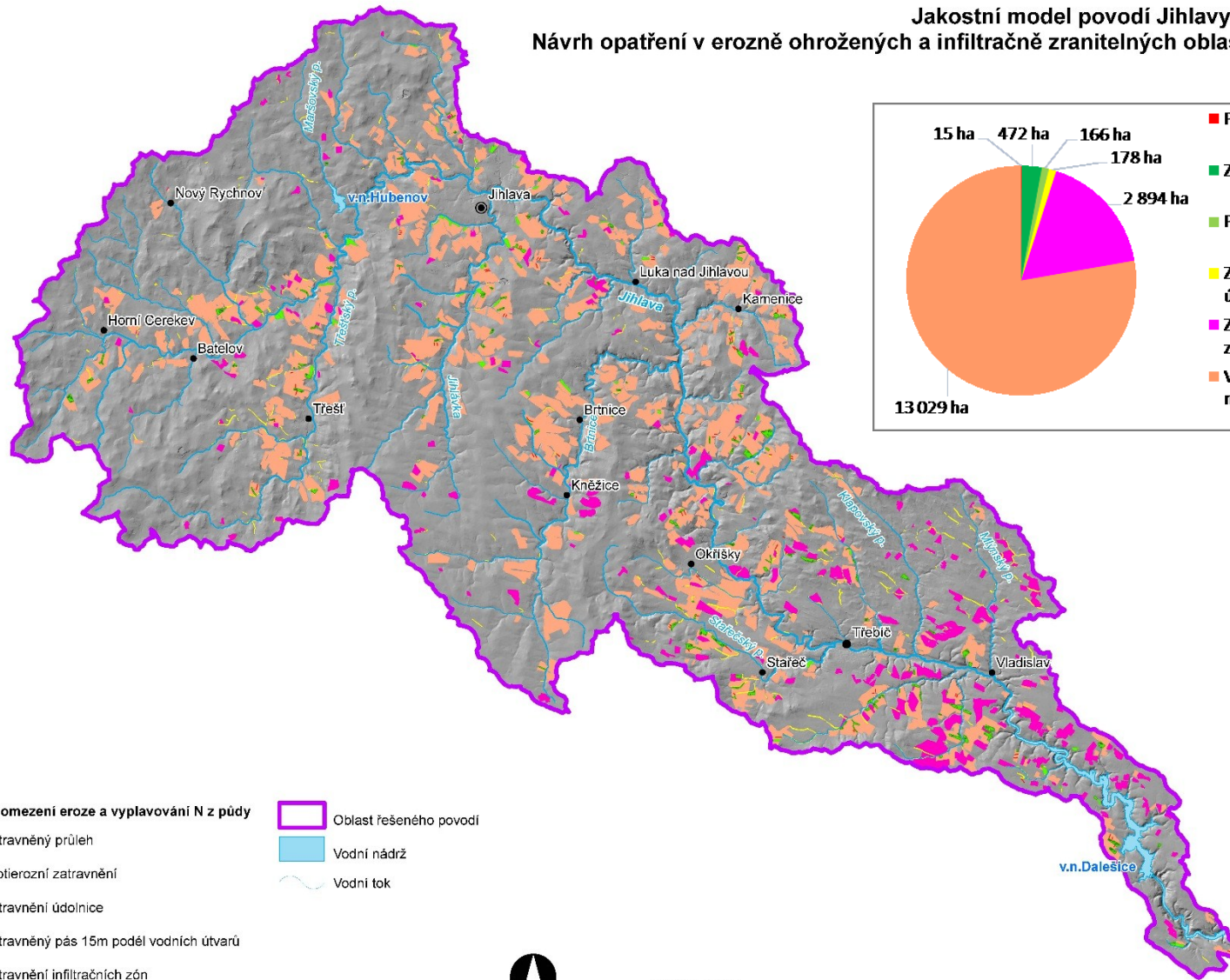
Návrhy opatření pro omezení zrychlené infiltrace

Varianta	Úroveň	Opatření	Plocha (% or. půdy)	Účinnost (%)
I.	Minimální - v souladu se správnou zemědělskou praxí a GAEC	Vyloučení širokořádkových plodin nebo pěstování meziplodin	35	9,9 nebo 7,6
II.	Střední - podklad pro PSZ pozemkových úprav	Zatravnění infiltračně rizikových zón	7	12,0
III.	Maximální	Synergický efekt všech variant opatření (protierozních a pro omezení infiltrace)	39	22,8

Způsob hospodaření	Rozdíl vypl. N oproti osevnímu postupu 1. [%]	Zdroj
1. Osevní postup 2x obilnina, 1x širokořádková plodina, bez meziplodin	Srovnávací	(Haberle et al. 2007)
2. Osevní postup 2x obilnina, 1x širokořádková plodina, s meziplodinou	32	(Haberle et al. 2007)
3. Osevní postup pouze úzkořádkové plodiny	42	(Fučík et al. 2012, Duffková 2013)
4. Plošné zatravnění	$X = 0,280 \cdot OP - 0,188 \cdot TTP + 0,759$	(Fiala 2013)

Jakostní model povodí Jihlavy nad VD Dalešice
 Návrh opatření v erozně ohrožených a infiltračně zranitelných oblastech - varianta 3

Legenda

Zatravněný průlehl	Oblast řešeného povodí
Protierozní zatravnění	Vodní nádrž
Zatravnění údolnice	Vodní tok
Zatravněný pás 15m podél vodních útvarů	
Zatravnění infiltračních zón	
VENC	

Náklady na opatření pro omezení plošného zemědělského znečištění podle variant

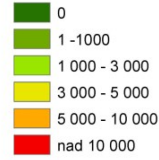
Opatření	Varianta	Charakteristika	Náklad v I. roce		
			Investiční [tis. Kč]	Provozní [tis. Kč]	Celkem [tis. Kč]
Omezení eroze	1	Vyloučení pěstování širokořádkových plodin na vybraných honech	0	0	0
	2	Organizační a technická protierozní opatření (zatravnění, průlehy)	5 811	13 086	18 897
	3	Organizační a technická opatření doplněná vyloučením pěstování širokořádkových plodin a zatravnění infiltračně zranitelných a příbřežních oblastí	25 202	58 815	84 017
	4	Protierozní zatravnění na vybraných honech (VENP), zatravnění infiltračně zranitelných a příbřežních oblastí	111 925	263 943	375 869
Omezení vyplavování	1a	Vyloučení pěstování širokořádkových plodin na vybraných honech (stejně hony jako var. 1 výše)	0	0	0
	1b	Pěstování meziplodin na vybraných honech (jako var. 1a)	0	41 983	41 983
	2a	Zatravnění infiltračně zranitelných oblastí	19 991	47 143	67 133
	2b	Pěstování meziplodin v infiltračně zranitelných oblastech	8 653	0	8 653

Opatření navrhovaná v rámci varianty 3 a 4 jsou stejná pro omezení účinků vodní eroze i pro omezení vyplavování a náklad je také stejný. Účinnost varianty 3 je 26,5 % v omezení eroze a 22,8 % v omezení vyplavování živin.

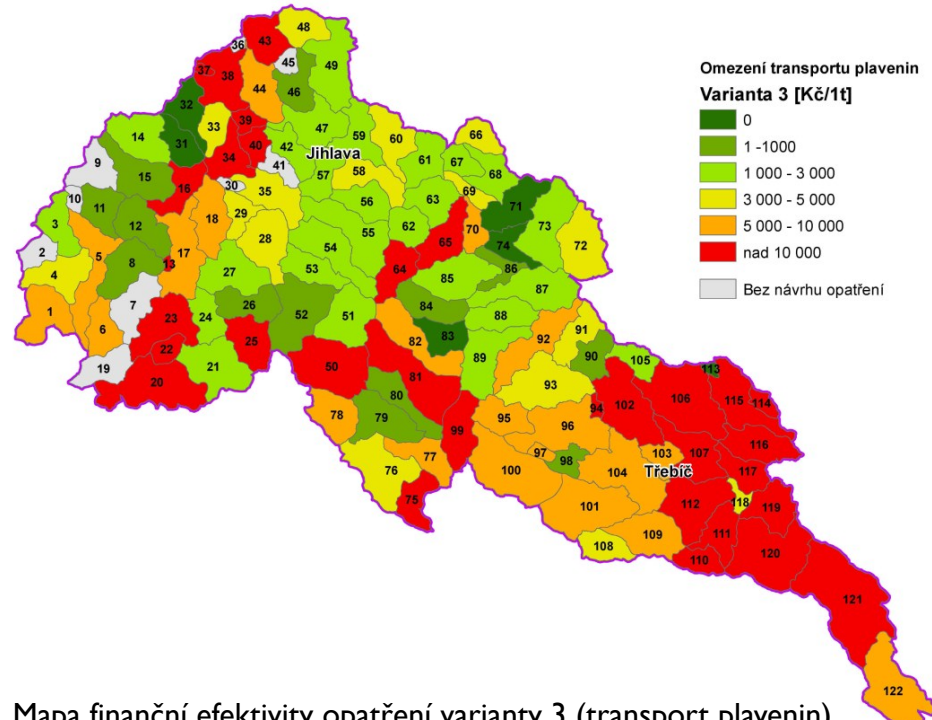
Efektivita opatření varianty 3

Omezení transportu plavenin

Varianta 3 [Kč/1t]

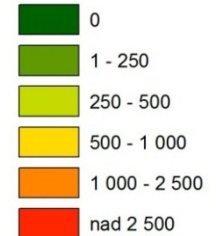
Bez návrhu opatření

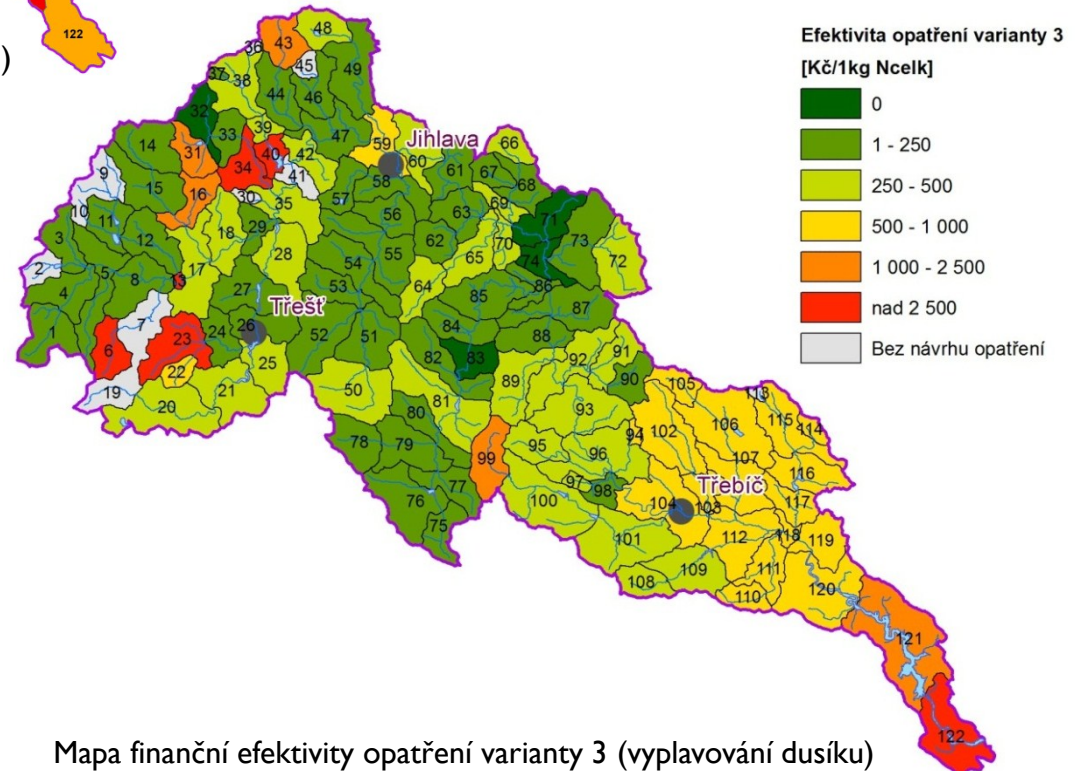
Mapa finanční efektivity opatření varianty 3 (transport plavenin)

Efektivita opatření varianty 3

[Kč/1kg Ncelk]

Bez návrhu opatření

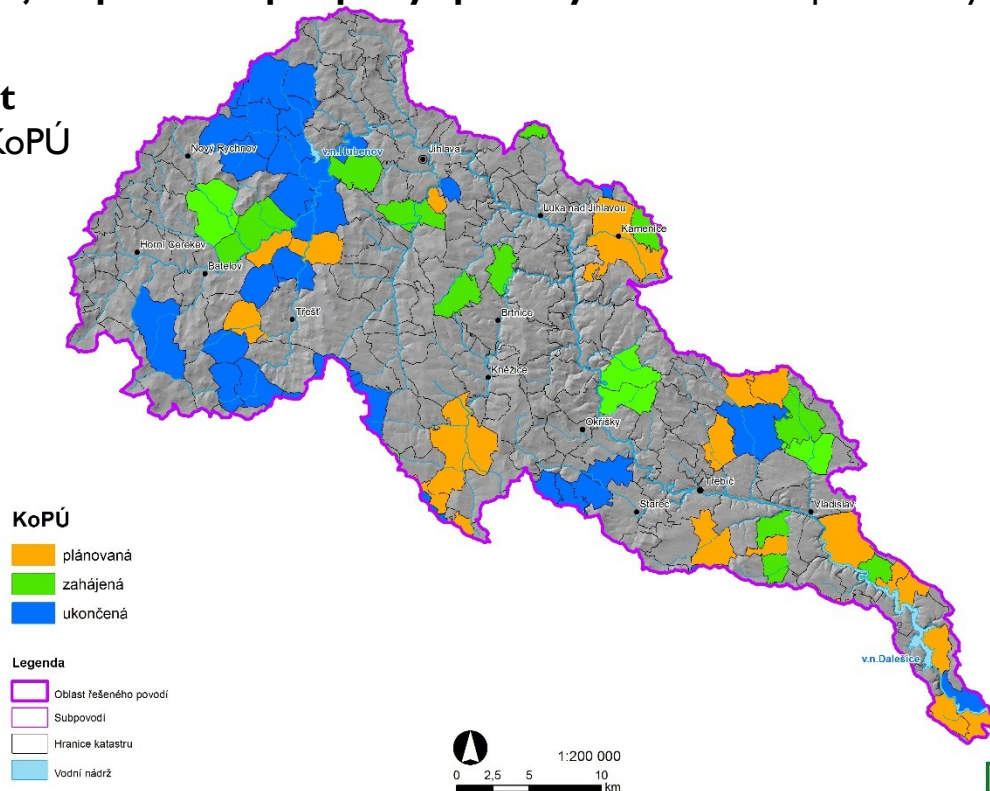

Nejvyšší efektivita v povodí
Brtnice, Kamenice a Jihlávky.

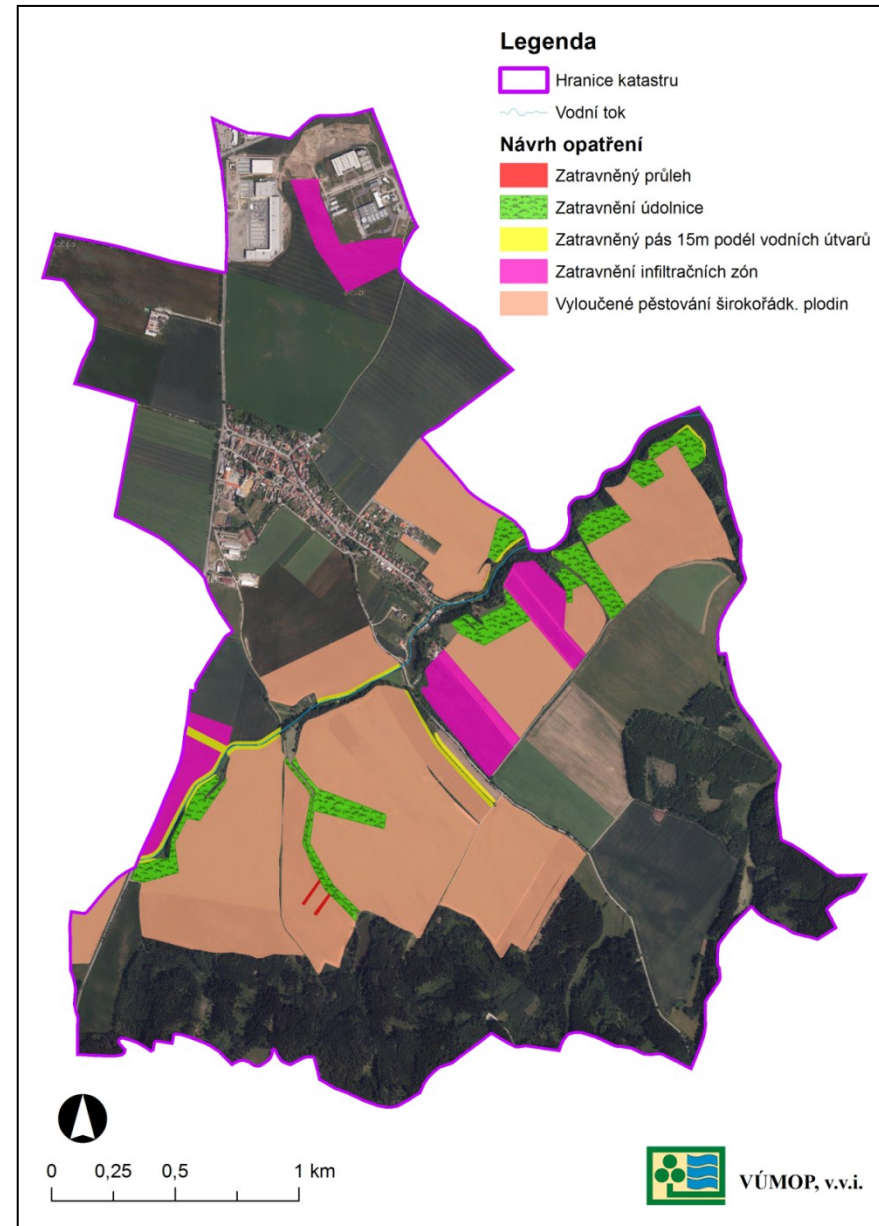
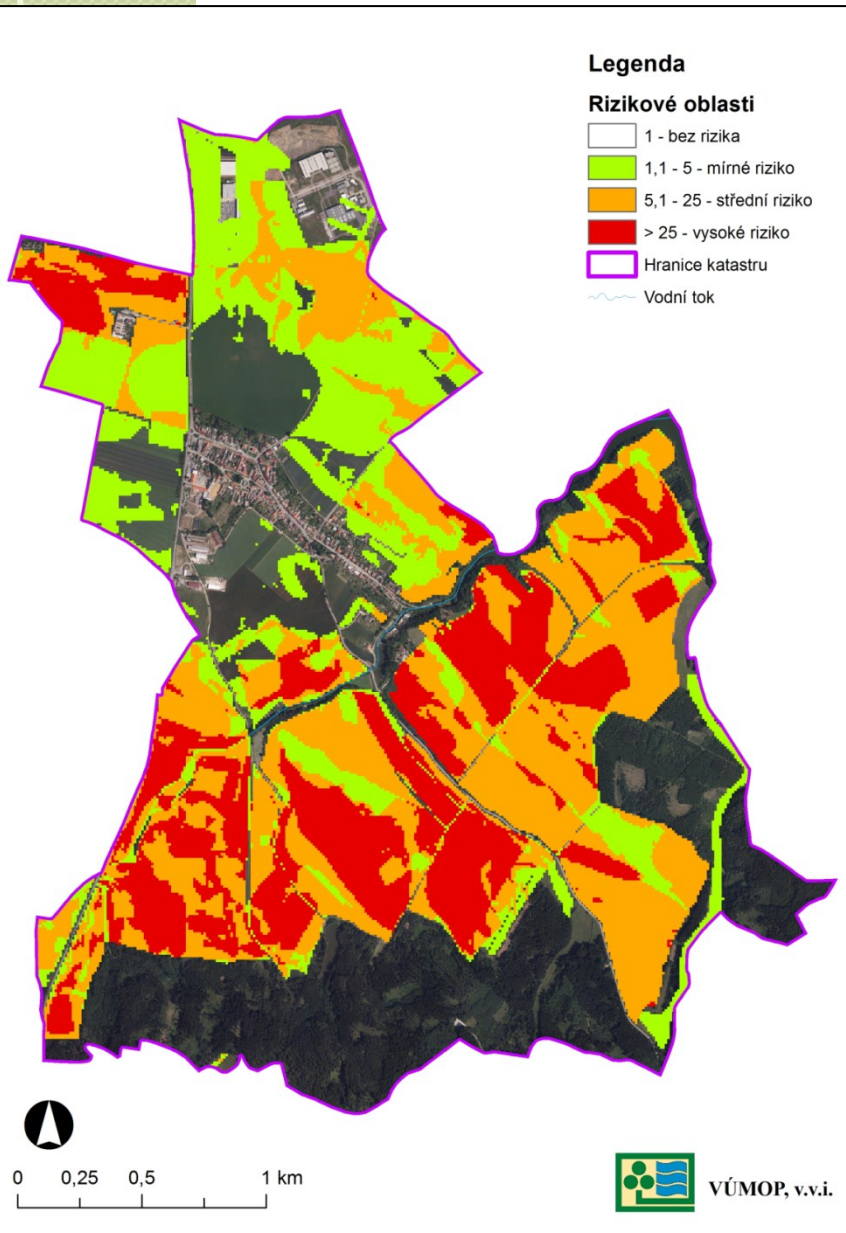
Mapa finanční efektivity opatření varianty 3 (vyplavování dusíku)

Nástroje uplatnění opatření

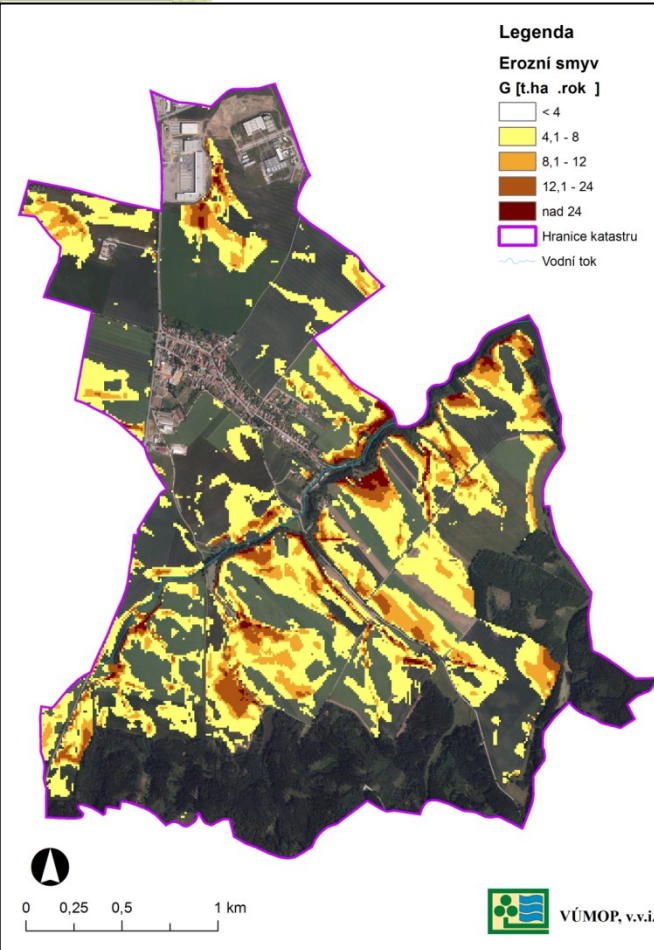
- **Pozemkové úpravy** (KoPÚ 3 – 5 let)
- V povodí Jihlavy k 31.3.2014 **ukončeno 32** pozemkových úprav, v 20 z nich jsou plány společných zařízení **realizovány zatím jen částečně**. Z hlediska cílů kvality vody v řece Jihlavě je žádoucí podněcovat vybudování společných zařízení v plném rozsahu.
- 15 pozemkových úprav v povodí je rozpracovaných a **19 k zahájení**. Pro realizaci navržených opatření by bylo velmi přínosné otevřít jednání s pozemkovými úřady a diskutovat možnost využití výsledků této studie jako **podkladů pro plány společných zařízení** v pozemkových úpravách k zahájení.
- **Ekonomická návratnost** protierozních opatření v KoPÚ je cca 20 let.

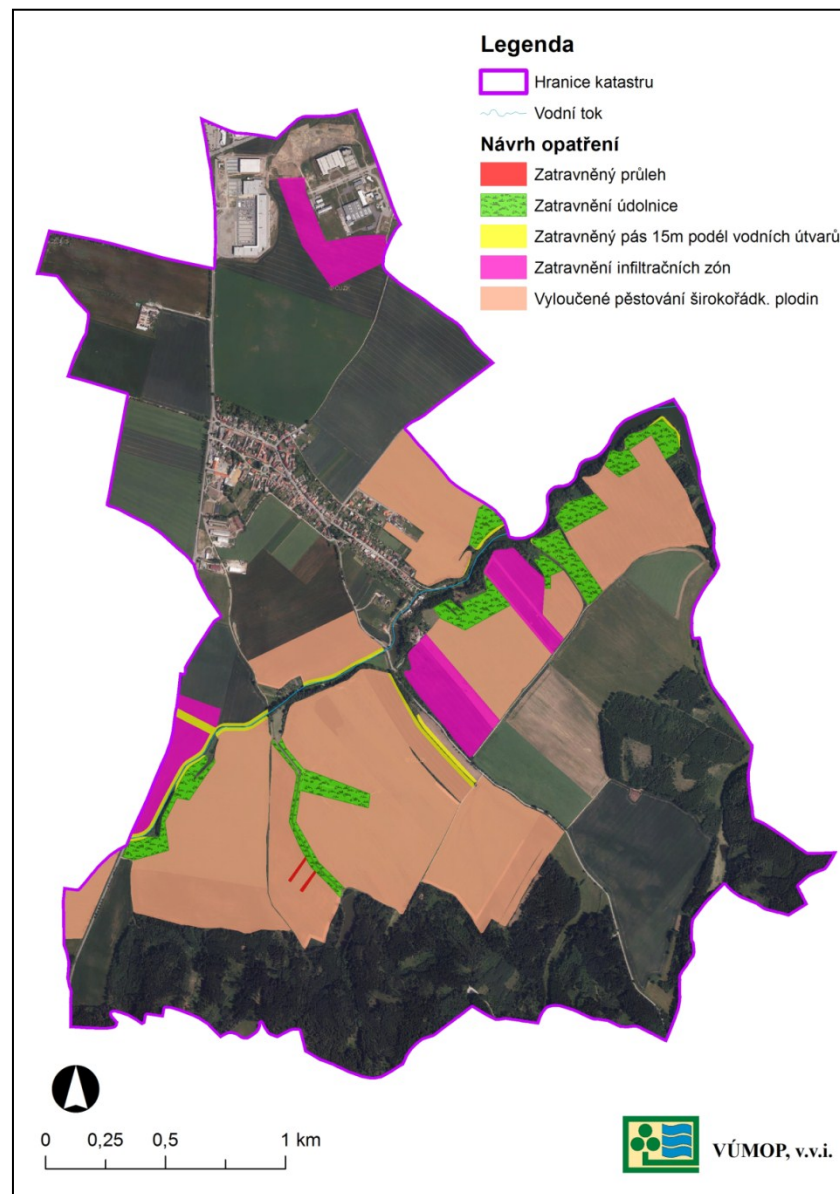
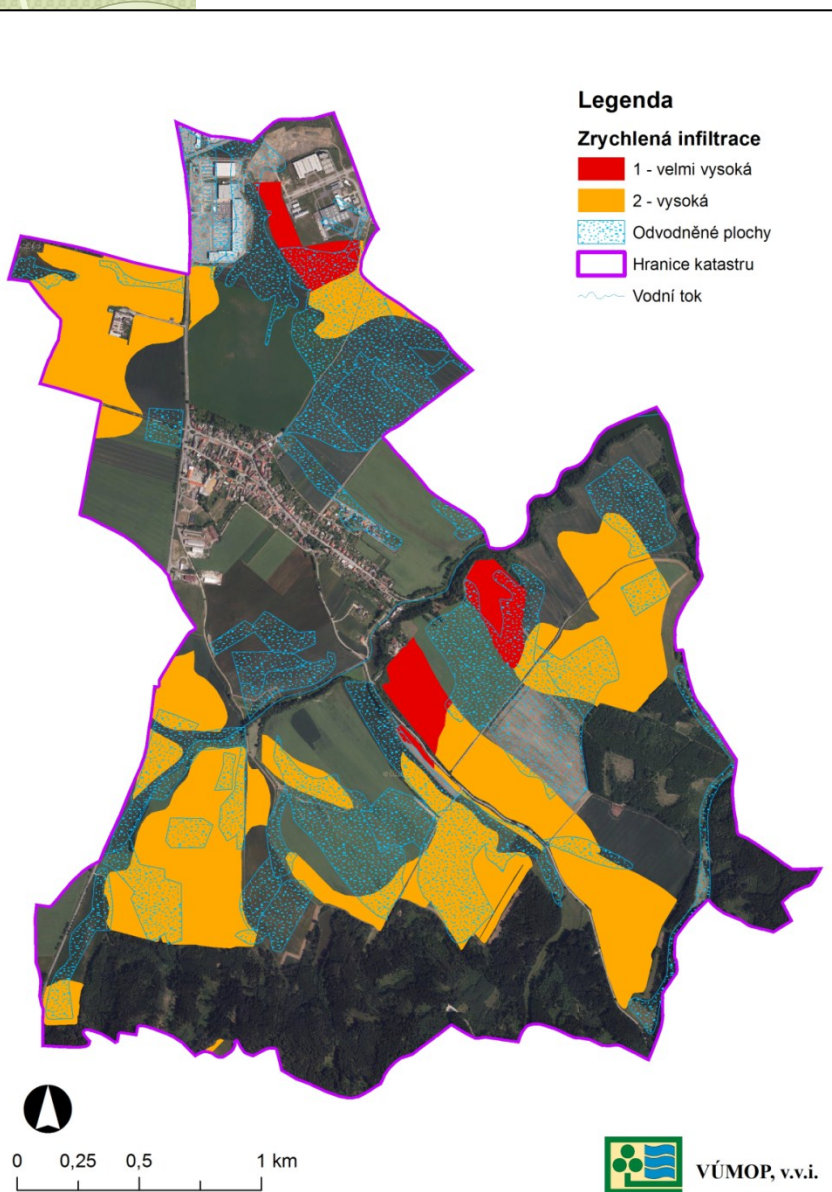
Stráž u Třebíče – KoPÚ k zahájení

Stržitež u Třebíče – KoPÚ k zahájení

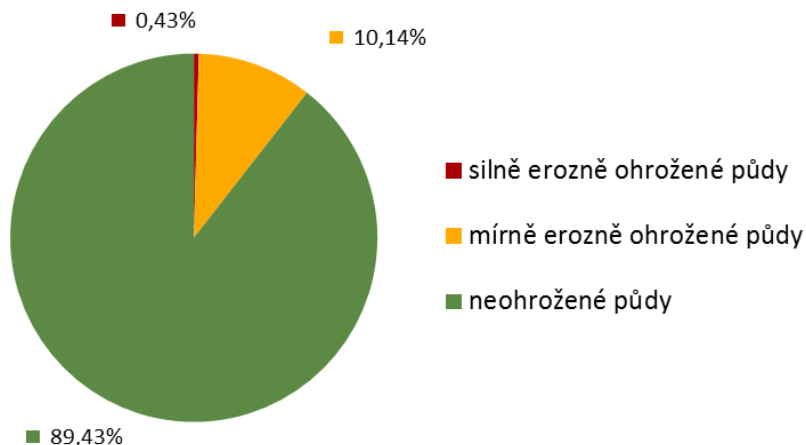
Stržitež u Třebíče – KoPÚ k zahájení

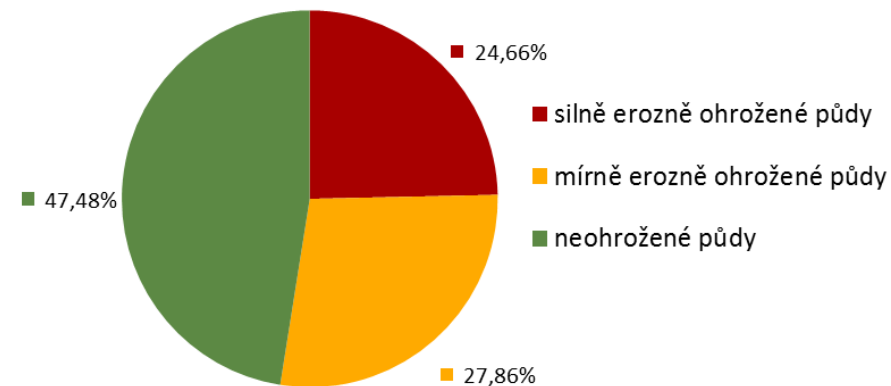
Nástroje uplatnění opatření

- Agroenvironmentální opatření Zatravňování orné půdy. To vyžaduje vyvolat zájem zemědělských podniků, které tato opatření mohou realizovat a jsou žadateli a příjemci podpory. Podobně je tomu u pěstování meziplodin a půdoochranných technologií.
- GAEC - v povodí méně erozně ohrožených oblastí než podle závěrů studie

Erozní ohroženost dle GAEC 2

Erozní ohroženost dle VÚMOP, v.v.i.

GAEC – Dalešice

B2 – na části půdního bloku se vyskytuje plocha **MEO**, a proto musí být na takto označené ploše pěstovány plodiny pouze s využitím půdoochranných technologií.

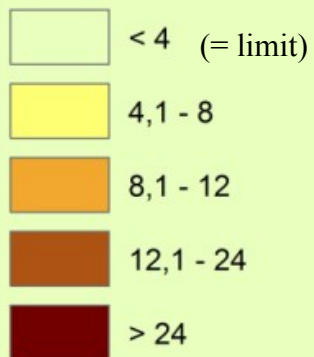
Dlouhodobý průměrný smyv půdy Dalešice

(dle metodiky Janeček a kol., Ochrana zem. půdy před erozí, 2012)

Legenda

Erozní smyv

G (t/ha/rok)

1:5 000

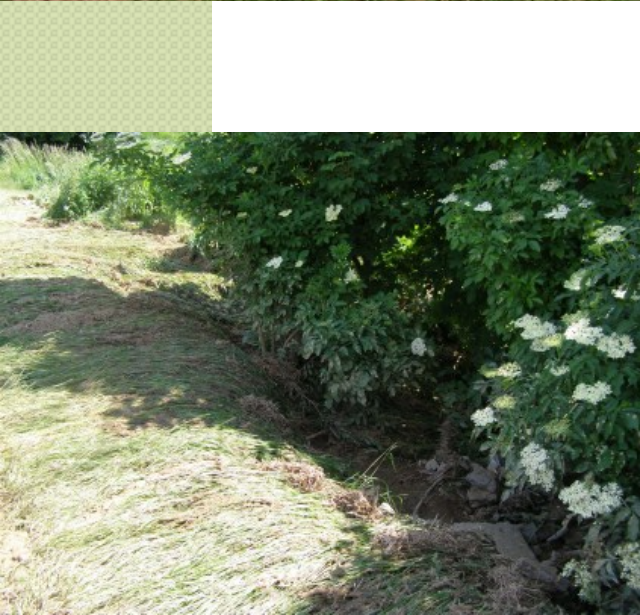
0 100 200 400 metry

VÚ

Erozní událost 1.6.2013 Dalešice

$N = 40 \text{ mm}$, $N_2 = 35,5 \text{ mm}$,
 $N_{100} = 82,5 \text{ mm}$

Závěr - doporučení

- Ochranu půdy a vody řešit v území **komplexně**, nejlépe v rámci lokálního povodí – studie
- Zvýšit intenzitu procesu **pozemkových úprav**, důraz klást na komplexnost a kvalitu PSZ a plnou realizaci
- Podporovat **akceptaci** plošného zatravnění, pěstování úzkořádkových plodin a meziplodin ze strany hospodařících subjektů
- Podporovat **Monitoring eroze zemědělské půdy (me.vumop.cz)** a řešit zvýšení účinnosti systému protierozní ochrany

Děkuji za pozornost

Ježená – protierozní mez

Nádrž Markovka – následky eroze

Budíkovice – erozní rýha a odtok splavenin

Hubenov – protierozní mez a zatravněná údolnice